

Oponentský posudok

Dizertačnej práce Výtvarné umění a architektura. Cesty k sobě.

Mgr. Veronika Vicherková

Dizertačná práce Veroniky Vicherkovej je venovaná mechanizmom tvorby umenia do verejného priestoru v období socializmu, najmä ekonomicko-politickému pozadiu v Československu, respektíve v českej časti republiky.

Umenie vo verejnom priestore je priamo závislé politicko-spoločenskej situácie a jej analýza prispieva k pochopeniu podoby tohto umenia. Umelecké vyjadrenie priamo odráža mieru prípadnej cenzúry. Mgr. Veronika Vicherková sa vo svojom texte podrobne venuje všetkým okolnostiam, ktoré umelcov determinovali a ovplyvňovali.

Tento prístup je pre pochopenie umenia a danej doby nutný, avšak ešte pred nedávnom nebol samozrejmosťou (a u mnohých absentuje doposiaľ). Z toho dôvodu pokladám jej text za prínosný pre bádateľov a bádatelky v tejto téme.

Mgr. Veronika Vicherková dokladá premenu výtvarného umenia od roku 1945 po 1989. Zameriava sa na pojmy, ktoré boli v dobovom umení vzývané, ako syntéza či monumentalita a hľadá zahraničné teoretické zdroje, čo je pre ukotvenie nášho umenia v svetovom kontexte potrebné.

Významným prínosom je podrobný popis organizácie výtvarného života po roku 1945, ktoré sa takisto menilo podľa politickej situácie. Mechanizmy ovládania výtvarníkov prostredníctvom členstva vo Zväze výtvarných umelcov sú dôležitým faktorom ovplyvňovanie celkovej atmosféry na výtvarnej scéne v danom období.

Dôležitá je časť o čistkách vo Zväze na začiatku 70. rokov, ktoré prebehli v Čechách inak, ako na Slovensku. Tento rozdiel by bolo možno vhodné zdôrazniť. (V Čechách vznikol Zväz takpovediac nanovo, a mnoho výtvarníkov zostalo mimo, Zväzu na Slovensku vylúčili len pár konkrétnych vinníkov a tí boli potom ostro sledovaní aj ŠTB, lebo ich bolo početne málo a dali sa kontrolovať)

Dôležitou časťou jej práce je analýza jednotlivých oficiálnych vyhlášok, ktoré priamo podporovali tvorbu umenia vo verejnom priestore tým, že definovali jej financovanie. Túto časť považujem za prínosnú, nakoľko a v literatúre sa notoricky a zjednodušene spomína len uznesenie 355/65. Pre mňa samotnú bola nová informácia o Vyhláške 85/1978, o ktorej som netušila, sama som vedela len o Metodických smerniciach z 31. mája 1978 o uplatňovaní výtvarného umenia v investičnej výstavbe. V roku 1986 k nim vyšiel ešte oficiálny Výklad (tieto dva dokumenty zase nespomína text dizertácie). Všetci, čo sa téme venujeme, teda postupne dohľadávame jednotlivé relevantné dokumenty.

Veronika Vicherková sa venuje aj cenzorským zásahom v 70. rokoch a dokazuje priame angažovanie politickej moci v tomto procese a inštitucionalizovanie čistiek verejného priestoru od nevhodných diel (Výtvarná rada hlavného mesta Prahy.) Táto časť je zaujímavá v česko-slovenskom kontexte, nakoľko u nás takáto komisia nevznikla a čistka prebehla v Bratislave za dosiaľ obskúrnych, nevyjasnených okolností (F. Milučký tvrdí, že na

popud konkrétneho straníka, ale zdá sa to nedostatočné ako vysvetlenie, zjavne bol proces zničenia niekoľkých desiatok diel v Ružinove koordinovaný a nariadený zhora, nebol však krytý takouto komisiou.)

Jediné čo ma vyrušilo bolo záverečné konštatovanie na margo inštitucionálnych mechanizmov, keď autorka uvádza že „inštitucionálne zázemie degenerovalo v nástroj kontroly, cenzúry a nepokrytého byznysu.“ S týmto však nemôžem plne súhlasiť. Autorka sama čerpá aj z rozhovorov s pamätníkmi danej doby, výtvarníkmi.

Z mojich rozhovorov s výtvarníkmi, výtvarníčkami a členmi a členkami schvaľovacích komisií na Slovensku vyplýva (aj) opačné konštatovanie. Áno, oficiálne boli kontrolné orgány určené na kontrolu a represiu nevhodného názoru. Ako vieme, za socializmu boli síce mnohé veci schválené na papieri, v praxi sa však nedodržovali, respektíve obchádzali, či porušovali. Z rozhovorov z pamätníkmi procesu schvaľovania diel vyplýva, že komisie, najmä konkrétni členovia a členky naopak napomáhali umiestňovaniu „nevhodných“ diel do verejného priestoru od „problematických“ autorov. Každé dielo malo oficiálne spĺňať požiadavky „štátnej kultúrnej politiky a socialistického realizmu“, ale toto kritérium v skutočnosti naplnili diela abstraktné či inak nespĺňajúce doktrínu socialistického realizmu. Takéto diela však boli schválené vďaka ľuďom v komisii, ktorí chceli do verejného priestoru dostať kvalitné umenie a podržať ostrakizovaných (zo ZSVU) vylúčených autorov. Toto samozrejme platí pre bežné schvaľovacie komisie. Politicky významné realizácie sledovala ideologická komisia pri Ministerstve kultúry, tam boli zámery a výsledky jasné.

Celkovo však na Slovensku je normalizácia paradoxne obdobím plurality foriem umenia vo verejnom priestore práve vďaka tomuto taktizovaniu v komisiách (tento fakt dokladajú samotné zachovalé diela). Často stačil vhodný krycí názov a libreto, aby dielo zdanlivo spĺňalo požadované. Výtvarníci sami uvádzali, že šlo o cieleňú taktickú hru, ako u komisie uspieť. Výsledok závisel často od náhody, od konkrétnych ľudí v komisii, od názoru investora, (či množstva alkoholu na zasadaní...) Tento aspekt (ľudský faktor) treba brať do úvahy.

Chcela som sa spýtať, či teda v Čechách boli tieto mechanizmy u komisií rozdielne? Ako sa k danej veci vyjadrujú aktéri danej doby? Či autorka robila rozhovory s pamätníkmi, členmi schvaľovacích komisií a ako na ten proces nazerali? V práci sú aj vyjadrenia výtvarníkov, preto by ma zaujímalo, či autorka s nimi preberala celkovo ich názor na danú dobu, jej rozpory, mechanizmy schvaľovania, cenzúru, autocenzúru a spôsoby taktizovania pred schvaľovacími komisiami.

Druhá časť práce je trochu neprehľadná, predstavuje súbor relevantných textov k danej téme. Nie je však jasné, prečo boli vybrané zrovna tieto texty (napr. Kulturáky). Zaradenie textu Paula Damaze je logické, lebo sa na neho autorka odvoláva. Prínosné je, že dohľadala takýto zahraničný teoretický základ k tvorbe do architektúry, v slovenskej umenovede sa nespomína.

Dizertačnú prácu Veroniky Vicherkovej pokladám za prínosnú faktograficky aj interpretačne pre všetkých výskumníkov a výskumníčky z oblasti výtvarného umenia, dejín umenia, ako aj architektúry, ktorí sa danej téme venujú.

Prácu Mgr. Veroniky Vicherkovej odporúčam k obhajobe.

Mgr. Sabina Jankovičová ArtD.